

MITÄ ON ILMAISEVA KIELI – teoriaa

-Risto Niemi-Pynttari

Kaikki voimakas ja vaikuttava ilmaisu on jollain tavalla retorista: aina se ei ole vain iskevä ilmaisu, se voi olla vivahteikas, huomiota herättävän eleeen, yksinkertainen ja kirkas. Tämä ei liity vain kaunokirjalliseen vaan kaikkeen, vaikuttamaan pyrkivään ilmaisuun.

Lausefiguurit ovat eri asia kuin kielikuvat. Semiotiikka, jonka lähtökohtana on merkki, ajautuu helpolla korostamaan metaforia ja metonymioita – niin että kieli olisi vain niiden valintaa. Tähän verrattuna semantiikka - lauseen tason tarkastelu – avaa mahdollisuuksia tyylin ymmärtämiseen. Ilmaisuvoimainen kieli perustuu sekä sanaan että lauseeseen että tilanteeseen.

Tyyli ei ole sanoissa itsessään, se on välissä: se on kirjoittajan valintojen ja lukijan kokemuksen välissä. Vapaa ja rajoittamaton sanankäyttö edellyttää liikkumatilaa, että ilmaisu tapahtuu vapaan valinnan perusteella.

Hyvä kirjoittaja ei välttämättä ajattele paremmin, kuin huono, mutta hyvä osaa asettaa sanansa paremmin. On siis eroa sen välillä mitä ajatellaan ja mitä sanotaan, eroa sanan ja merkityksen välillä. Tässä ilmaisutilassa ajatuksen ja sanan välillä muodostuu figuuri.

„This form is called *figure*, and there will be as many figures as one can find forms in the space that is created on each occasion between the line of the signifier .. and that of the signified.“ (Genette; Figures of Literary discourse, 47)

Kielenkäytön koko henki on tässä liikkumatilassa: eli kuinka taitavan sanomisen taitavuuden tunnistaa, nimenomaan erona asian tavanomaiseen muotoiluun nähden.

Kun ajatellaan tätä ilmaisun tilaa - sananvalinnan, muotoilun tilaa - syntyy helposti vaikutelma että tämä tila olisi yksilöllisen ilmaisun vapautta. Mutta asia ei ole näin suoraviivainen, tässä tilassa on valmiiksi kielellisiä malleja ja muotoja. Toisaalta kyseessä on vapaa liikkumatiila, ja toisaalta tuossa tilassa on jokaiselle vapaalle muotoilulle mallinsa.

Voidaan olettaa niin yksinkertainen tyyli, että se ei näytä tyyliä. Tällainen tavallisuus, huomaamaton ja yleisten ilmaisujen tavallisuus, jossa tyyli ei nouse näkyviin on asiakielen neutraaliutta. Todellisuudessa se on tyyli, joka suosii yksinkertaista koristelua. Tätä tyyliä, mistä voimakas ilmaisu puuttuu, niin että asia näkyy, on syytä kutsua tyylin *nolla asteeksi*.

Yksinkertainen raamatullinen ilmaus on yksinkertainen mutta ei huomaamaton. Huomio kiinnittyy yksinkertaisuuteen, joka on tyylikästä - se ei ole nolla-asteen tavallisuuteen katoavaa ilmaisua. Kun kirjoituksessa hahmottuu tyyli, silloin ilmaisulla on muoto. Mutta Genette painottaa, yksinkertaisinkin fraasi omaa muodon. Mutta tämä muoto vain kieliopillinen, siinä on morfologia ja syntaksi mutta ei tyyliä.

Toisaalta tyylin huomaaminen riippuu täysin lukijasta, ilmaisun vivahteikkaus figuroi lukijassa tai sitten ei.

Genette pohtii sitä, miksi kielen voimakkuus, elinvoimaisuus ja vaikuttavuus on retorista. Miksi suora merkitys sanan ja asian välillä ei ole ollenkaan vaikuttavaa. Tämä johtuu siitä, että sana yksinkertaisimmillaan ei riitä tuomaan asiaa esille, se antaa vain idean tai yleiskuvan.

Ilmaisuvoimainen retoriikka on olennaista konnotaatioiden kannalta: metaforat ja metonymiat ovat konnotaatioista rikasta kieltä. Esimerkiksi synekdokee, jossa osa viittaa kokonaisuuteen korostaa samalla materiaalisuutta nimenomaan tuon konkreettisen osan ja detaljin kautta. Luonteeltaan abstraktimpi metafora tai vertaus taas rikastaa konnotaatioiden aluetta nimenomaan rinnastamalla.

Kirjoittamisen kannata esimerkiksi pyrkimys kirjoittaa „kaikille aisteille“ tarkoittaa itseasiassa konnotaatioiden rikkautta.

Gerald Genette; *Figures of Literary discourse*